

СРЕДНОВЕКОВЕН АМУЛЕТ ПРОТИВ ПОМЯТАНЕ ОТ ЕДНА ЧАСТНА СБИРКА

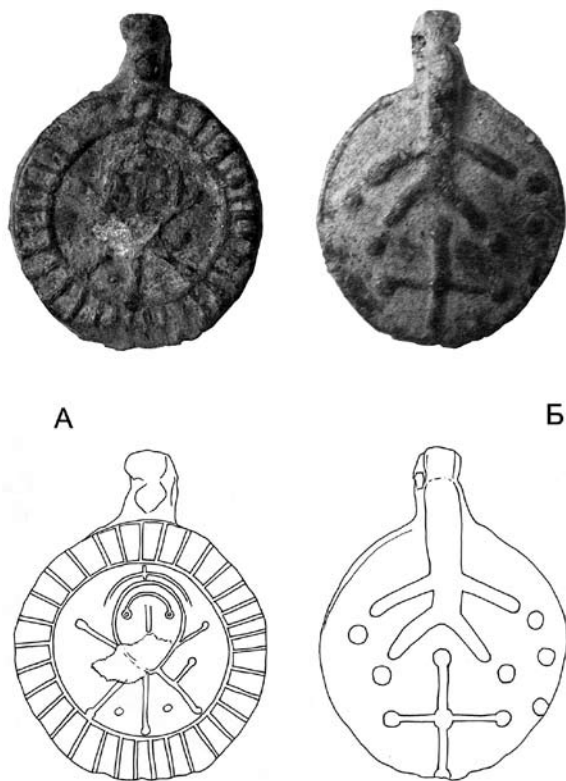
Николай Марков

Повод за написването на настоящето съобщение е един любопитен средновековен амулет с неизвестен произход, съхраняван в частна сбирка, чийто собственик беше така любезен да ми го предостави за проучване.

Отлетият от олово в двустранен, вероятно каменен калъп амулет е с кръгла форма с диаметър 22/23 мм и средна де-

белина 1,6 мм. Въпреки корозията, обхващала центъра на лицевата страна, ясно се вижда представената върху нея в нисък релеф глава на горгона Медуза с виещи се наоколо ѝ 6 змийски глави, добре позната и от ред други средновековни амулети (Фиг. 1. А)¹. Подобно и на други нейни изображения и тук тя е представена с кръст над главата. Изображението е затворено от

вървящ по периферията банд, запълнен от гъсти радиално разположени чертички. Върху задната страна на амулета е представено в нисък релеф изображение, наподобяващо с очертанията си човешка фигура с разтворени крака и разперени ръце. Под краката на фигурата е изобразен груб равнораменен кръст, чиито рамена завършват с глобули. Подобни по размер глобули са представени като продължения на ръцете и на краката на фигурата, като вероятно по този начин са маркирани дланите и стъпалата ѝ. Освен тях, в полето от дясната страна на фигурата са нанесени изолирано още две глобули (фиг. 1.Б). В горния край на амулета е оформена масивна петличка, издаваща се над ръба му на 7 мм. Освен корозионните продукти, които са образуващи на лицевата страна, други

Обр. 1

съществени повреди амулетът няма; дори отворът на петличката е със сравнително чисти и почти незагладени ръбове, което подсказва за непродължителната му употреба.

Предназначението на средновековните амулети с изображения на горгони е отдавна изяснено. Схващането, че те са служели за предпазване на родилки от демона, предизвикващ преждевременно раждане (помятане) или други предродилни проблеми е вече почти общоприето. Поради това образът на горгоната и от новия амулет не предизвиква особен интерес. Не е така обаче с изображенията откъм задната му страна. Доколкото знам, подобна сцена не е представена и коментирана никъде в научната литература. „Разчитането“ ѝ обаче никак не затруднява. Очевидно в човешката фигура трябва да се вижда представена схематично бременна жена, под чиито разтворени крака е изобразен кръст **-δστερικόν φιλάκτιριον-** пазител на утробата/матката, какъвто надпис придружава впрочем кръстното изображение върху друг подобен амулет от същото време (Фиг. 2). Очевидно в новия амулет се сблъскваме с една необичайна, трогателно примитивна проява на картинно представяне на вярата в защитната сила на кръста.

Това наивно-примитивно мислене не изненадва. Подобни суеверни вярвания са добре документирани от етнографите ни. Според някои от тях на бременната жена се забранявало да прескача през въже или връв, защото те приличат на змии (несъмнено във връзка с представата за Сатаната като змия), да убива змии и пр².

Обр. 2

Датировката на амулета също не затруднява. Почти всички подобни амулети са отнесени от изследователите им към X–XII век, време към което със сигурност принадлежи и новият образец, а поради обстоятелството, че в стилово отношение той стои изключително близо до десетки амулети от територията на България от същото време³, едва ли би могло да има съмнение и в това, че и той е бил произведен в българска среда.

Съобразно суеверните представи от епохата, амулетите имали най-силно въздействие, когато се носели колкото може по-близо до болното и застрашено място или орган⁴. Поради това, смятам за много вероятно, че ако не всички, то поне известен брой от амулетите с изображения на горгони са били пришивани на дрехата на жената, някъде в областта на корема. За това, че и представеният в настоящето съобщение амулет е бил пришит, свидетелства още и обстоятелството, че отворът в петличката е твърде малък (~ 1 мм), за да е била прекарана през него здрава вързанка или кожено ремъче; през него би могъл да бъде прекаран конец и то само със сравнително по-тънка игла.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ За други подобни амулети виж у: **Марков, Н.** Средновековен амулет с изображение на горгона Медуза. Археология. 4. С., 2002, с. 46–48; **Марков, Н.** Новооткрит средновековен амулет с изображение на горгона Медуза. Минало. 4. С., 2002, с. 22–23; **Марков, Н.** По следите на античната магия. С., 2005, с. 106–110, както и в посочената в тези ми работи литература.
- ² **Вакарелски, Хр.** Етнография на България. С., 1970, с. 471; други подобни суеверия виж у: **Маринов, Д.** Избрани произведения. Т. II. С., 1984, с. 483 и сл.
- ³ Виж многобройни образци на средновековни български амулети у: **Дончева, Ст.** Медалиони от средновековна България. Изд. Фабер. 2007. 338 с.
- ⁴ **Марков, Н.** По следите на античната магия. С., 2005, с. 27–28.

A MEDIEVAL MISCARRIAGE-PROTECTIVE AMULET FROM A PRIVATE COLLECTION

Nikolay Markov

(Summary)

This amulet of unknown provenance was cast in lead and had the image of Gorgon-Medusa with six snakes, coiling around her head (Fig. 1, a) on its face. A cross is depicted above the Gorgon. On the back, a vague human-like shape, evidently a figure with outstretched arms and legs is discernible. A rough cross of two arms the same length, terminating in globules is obvious between the spread legs. Globules, approximately the same size, shape most probably the hands and the feet of the figure. Other two isolated globules are represented in the field to the right. (Fig. 1, b). A massive loop is made in the upper part of the amulet.

The function of the Gorgon Medusa amulets is clear to the researchers and it is a commonly accepted opinion that such amulets protected the expectant and the young mothers against the demon that caused miscarriage or other labour problems.

The back representation, however, is unfamiliar. Similar scene has not yet been described or examined in the related literature. But its reading is not challenging. The human figure is a schematically pictured pregnant woman and the cross under her spread legs is – ὕστερικόν φιλάκτύριον – i.e. protector of the womb; such inscription accompanies the cross on another similar amulet from the same time (Fig. 2).

The amulet is dated back to the 10th– 12th century. The fact that by its representation the amulet stands extremely close to dozens amulets found on the territory of Bulgaria in that period is a clear indication that this protective tool against miscarriage was made in Bulgarian lands.